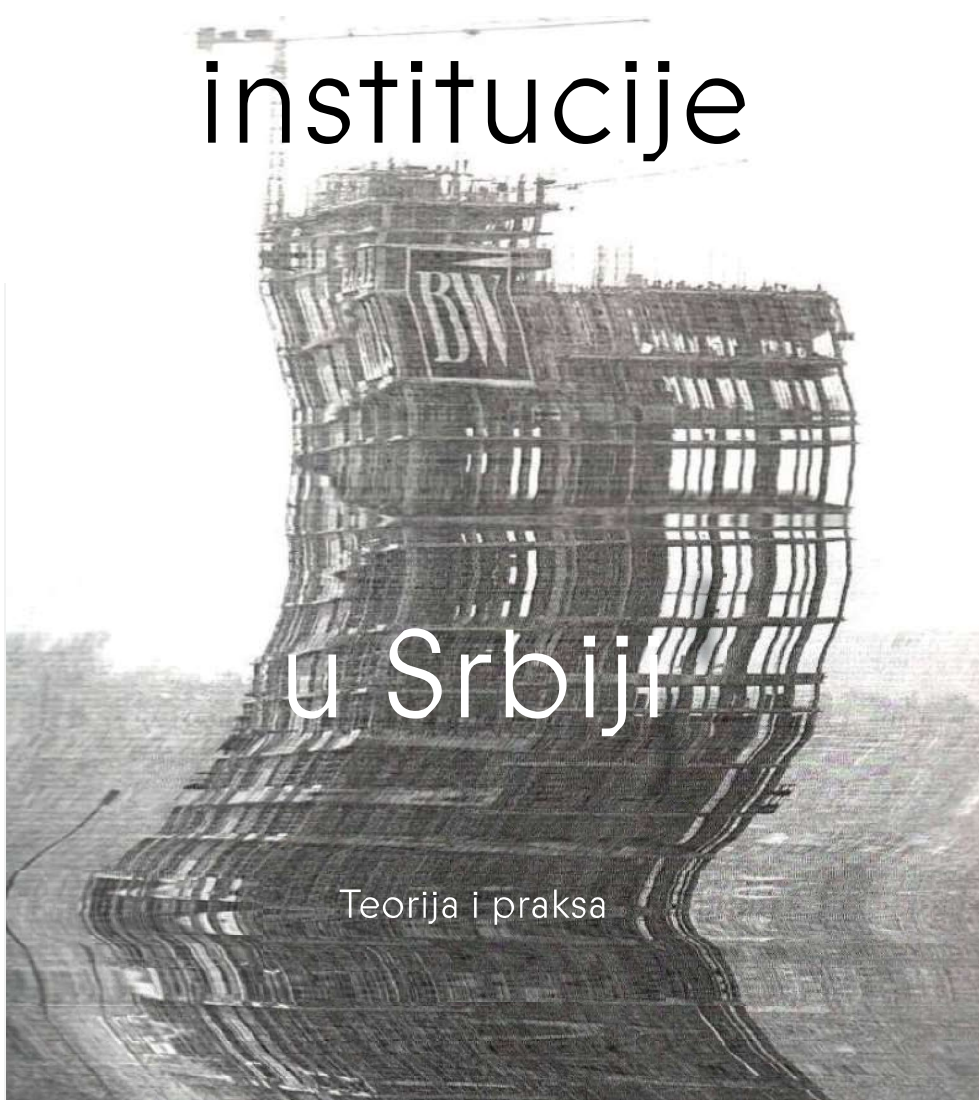

Otete institucije

u Srbiji

Teorija i praksa

Naslov	OTETE INSTITUCIJE U SRBIJI: Teorija i praksa
Priredili	Srđan Prodanović Gazela Pudar Draško Marija Velinov
Izdavač	Institut za filozofiju i društvenu teoriju Univerzitet u Beogradu
Recenzenti	Petar Bojanić Irena Fiket Biljana Đorđević
Dizajn korica i prelom	Nadežda Todorović i Tijana Radovanović
Štampa	Donat Graf, Beograd
Mesto i godina izdanja	Beograd, 2019.
Tiraž	300
ISBN	978-86-80484-41-9

Otete institucije u Srbiji

Teorija i praksa

Otuđeno sudstvo: percepcija sudstva u Srbiji – kvalitativno is- traživanje

Božidar Filipović

Nakon pada Berlinskog zida narativ liberalne političke ideologije polako se uspostavlja kao hegemonijski na prostorima bivše Jugoslavije. Ljudska prava, parlamentarna demokratija, slobodni izbori, sigurnost privatnog vlasništva itd. deo su političkog, medijskog i svakodnevnog narativa. Jedan od elemenata je svakako i narativ o nezavisnom sudstvu kao neophodnoj pretpostavci uspostavljanja „normalne“ države, pod kojom se obično podrazumeva sklop političkih institucija liberalne demokratije po modelu društava Zapadne Evrope. Jedan od kamena temeljaca liberalne misli jeste i Monteskejeva ideja o podeli na tri grane vlasti koji bi se međusobno ograničavale i kontrolisale (Monteskeje 2011). Ova ideja je osnovna pretpostavka institucionalnog dizajna liberalnih demokratija XX i XXI veka, bez obzira na sve poteškoće koje su se javljale ili se mogu javiti u njenom sprovođenju. U ovom radu ćemo posvetiti pažnju kako i na koji način su ispitanici/ce razumeli ulogu sudstva u Srbiji, bez obzira na to da li je reč o željenom ili postojećem stanju stvari.

Kvalitativno istraživanje koje smo sproveli nije bilo zamišljeno kao istraživanje o radu sudstva u Srbiji. Ono je prvobitno koncipirano kao metodološko istraživanje validnosti indikatora korišćenih u kvantitativnim istraživanjima. U pitanju su istraživanja sprovedena pod rukovodstvom Mladena Lazića i saradnika: „Istraživanje **Društvena struktura i kvalitet života** sprovedeno je na području cele SFRJ, krajem 1989. godine, u organizaciji Konzorcija socioloških i srodnih instituta Jugoslavije. Podaci su prikupljeni na uzorku od 13.422 jedinica. [...] Istraživanje **Stratifikacijske i vrednosne promene u periodu društvene transformacije** je sprovedeno u okviru šireg projekta SEESSP (South East European Social Survey Project) na teritoriji šest zemalja Jugoistočne Evrope u periodu 2003–2004. Od ukupnog broja analiziranih ispitanika, koji je iznosio 2997 [...]. Najzad, istraživanje **Promene osnovnih struktura srpskog društva** realizovano je na teritoriji cele Srbije u prvoj polovini 2012. godine u organizaciji ISI FF. Podaci su prikupljeni na reprezentativnom uzorku od 2500 ispitanika“ (Petrović 2013: 381). Metodološka istraživanja predstavljaju relativno retku pojavu u domaćoj sociologiji i društvenim naukama. Međutim, u drugim naučnim sredinama ona su uveliko prisutna i nude niz razvijenih tehnika za kritičko preispitivanje valjanosti indikatora u (reprezentativnim) anketnim istraživanjima (vidi više: Ericsson i Simon 1980; Jabine et al. 1984; Jobe i Mingay 1989; Cannell et al. 1989; DeMaio 1993; Blair i Presser 1993; Anderson et al. 2001; Presser et al. 2004; Geisen i Bergstrom 2002, 131–161; Miller 2014; Willis 2015).

Nalazi istraživanja

U radu ćemo posvetiti pažnju pitanju koje glasi: „Sudstvo u krajnjoj liniji mora da služi vlasti“ („In the last resort, the

judicial system should serve the interests of the state“). Ovo pitanje je korišćeno kao indikator *političkog liberalizma* (Pešić 2016: 556). Slaganje sa iskazom tumačeno je kao odsustvo vrednosti političkog liberalizma kod ispitanika/ca, a neslaganje kao dokaz prisutnosti takve vrednosti. Zašto je sprovedeno kvalitativno istraživanje? U radu želimo prikazati deo rezultata kvalitativnog metodološkog 'opita' koji smo sprovedeli s namerom boljeg razumevanja instrumenta, odnosno iskaza koji su korišćeni u kvantitativnom istraživanju vrednosnih orijentacija. Cilj kvalitativnog metodološkog istraživanja je bolje razumevanje interpretacija iskaza, to jest pokušaj provere (smisla) validnosti iskaza. Ono se stoga može posmatrati kao doprinos istraživanju konstruktivne valjanosti (validnosti) instrumenta istraživanja (Fajgelj 2010: 462) koja se ograničava na nivo interpretacija značenja od strane ispitanika. U radu ćemo se ograničiti na samo jedan segment problema validnosti – interpretacije iskaza od strane ispitanika. Naše kvalitativno metodološko istraživanje sprovedeno je na relativno malom kvotnom uzorku od 20 ispitanika. Svi ispitanici trajno su nastanjeni na teritoriji grada Beograda. Struktura uzorka po polu i starosti odgovara karakteristikama opšte populacije Beograda. Istraživanje je sprovedeno, sa izvesnim prekidima, u periodu od oko godinu dana, tokom 2016. i 2017. godine. Ispitanici su posle svakog iskaza davali odgovore koji su ponudeni na Likertovoj skali, a nakon odgovora svakom ispitaniku je postavljeno pitanje 'Kako ste Vi razumeli ovo pitanje?'. U zavisnosti od odgovora ispitanicima su postavljana i potpitanja (koja su se takođe odnosila na delove tvrdnje ili sam odgovor) kako bi se bolje razumela njihova interpretacija iskaza (Filipović 2018: 244–245).

Većina ispitanika/ca je iskazalo neslaganje sa navedenom tvrdnjom. „U potpunosti se ne slažem“ – četiri ispitanika/ce, „ne slažem se“ – deset ispitanika/ce, „niti se slažem,

niti se ne slažem“ – jedan ispitanik, „slažem se“ četiri ispitanika i „u potpunosti se slažem“ – jedan ispitanik. Bez obzira što percepcija rada sudstva nije bila postavljena kao primarni cilj istraživanja, ostvareni su interesantni uvidi. Većina ispitanika/ca primećuje brojne probleme, međutim, njihovi uvidi su uglavnom ograničeni na neadekvatan rad u pogledu suđenja za krivična dela. Jedan broj ispitanika/ca ističe da postoji sporost u radu, korupcija, nemogućnost ostvarenja prava zbog komplikovanih procedura i visokih troškova itd. Međutim, većina ispitanika/ca ulogu sudstva u političkom sistemu shvata vrlo ograničeno, bez bilo kakvog referisanja na druge funkcije sudstva u pogledu očuvanja ili razvoja pravne države i vladavine prava. Posebno se primećuje 'odsutnost' referisanja na njegovu ulogu u kontroli i ograničavanju druge dve grane vlasti. Imajuću u vidu da je većina ispitanika/ca vrlo kritički nastrojena prema izvršnoj vlasti i sudstvu, ovakav nalaz je interesantan i donekle paradoksalan.⁵ S obzirom na to da je nakon pada Berlinskog zida liberalna ideologija postala dominantna u Evropi, moglo bi se reći da princip podele vlasti i shvatanja uloge sudstva u takvom sistemu ipak nije uhvatio duboke korene na našim prostorima. Imajući u vidu da naš uzorak nije reprezentativan moglo bi se reći da je ova tvrdnja preterana i neutemeljena. Sa druge strane, odsustvo liberalnog diskursa podele vlasti (*check and balances*) toliko je upadljivo da se zapravo uopšte ni ne javlja u odgovorima. Ne tvrdimo da ispitanici/ce nisu isticali potrebu postojanja nezavisnog sudstva, ali se ono nikada nije eksplicitno navodilo kao mehanizam kontrole druge dve grane vlasti ili očuvanja ustavnog poretka parlamentarne demokratije.

B. F: Kako si ti razumeo ovaj iskaz?

Ispitanik: Razumeo sam kao...

⁵ Zbog ograničenog prostora ovde nećemo moći da prikažemo delove odgovora svih ispitanika/ca.

B. F: Mislim zašto se ne slažeš?

Ispitanik: Zato što je to diktatura. Mislim, a ja se ne slažem da živim u diktaturi.

B. F: Dobro, sada mi reci kada možemo reći da sudstvo služi vlasti?

Ispitanik: Kada donosi svoje odluke u odnosu na političke okolnosti ili direktna ili indirektna sufliranja. Sa vlastima, sa izvršnim vlastima.

B. F: A kako to uočavamo? Kako se to vidi konkretno?

Ispitanik: Šta? Da dam primer?

B. F: Da, ako imaš?

107

*Ispitanik: Pa evo Savamala. Znači nije istražna radnja... niti je MUP izašao, niti je tužilaštvo tu nešto uradilo. Znači ništa se ne dešava (**samo-zaposlen arhitekta, 33 godine, odgovor: „u potpunosti se ne slažem”**).*

B. F: Sada mi reci kakao si shvatio iskaz?

*Ispitanik: Pa dobro to je uvek, sve je podložno, ovaj, mabinaciji i raznim marifetlucima, naravno. Sudstvo kao sudstvo mora uvek biti nezavisno. E sada, ko kroji same sudije i tu se uvek znači provuče neki sudija kadar nečije stranke ili politike (**niži rukovodilac u hipermarketu, 31 godina, odgovor: „u potpunosti se ne slažem”**).*

Ispitanica: Pa ja mislim da treba da služi celom narodu. Zato se ne slažem da treba da služi vlasti, u krajnjoj liniji. Treba da služi svima.

B. F: Četiri je odgovor?

Ispitanica: Da.

B. F: Dobro. Eto sada nešto ste rekli, ali kako ste razumeli ovaj iskaz?

Ispitanica: Da, ja sam ovo otprilike razumela kao da mora pre svega vlasti da služi. A ja mislim da ne mora pre svega vlasti da služi nego treba da služi svima, podjednako.

B. F: E sada, kada možemo reći da sudstvo služi vlasti? Kako to možemo da uočimo?

108

Ispitanica: Pa tako što otprilike... pratila sam svi sporovi kod običnih ljudi se rešavaju po deset godina, a ako je vlast u pitanju to ide mnogo brže.

B. F: Da li je tu razlika samo u brzini donošenja odluka?

Ispitanica: Pa ja mislim i u rešavanju i u donošenju presuda i tako (penzionerka, 63 godine, odgovor: „ne slažem se“).

B. F: Kako ste vi razumeli ovaj iskaz?

Ispitanik: Pa treba suditi realno, ne vezano za politiku. Ko je kriv treba da odgovara, na primer. Ako uradi neke mabinacije, malverzacije nema veze ako je političar ili običan čovek, on mora da odgovara. Da odleži što se kaže. Ako je ošteti nekog.

B. F: A kada možemo reći da sudstvo služi vlasti. Kada to možemo da uočimo?

Ispitanik: Ko sada na primer. Kome su sudili? Duliću, na primer. Pa stali, pa nema ništa od toga (domar, 50 godina, odgovor: „ne slažem se”).

B. F: E sad mi reci mi kako si ti shvatila ovaj iskaz?

Ispitanica: Pa to da sudstvo u krajnjoj liniji mora da služi vlasti. Mislim da ne bi trebalo, ne znam da li mora ili ne mora. [...]

B. F: Dakle, kada možemo da kažemo da to i tako sudstvo služi toj vlasti. Bez obzira koliko ih je na vlasti.

109

Ispitanica: Pa ako je neko taj na vlasti u nekom prekršaju ili bilo čemu... mislim svakako da neće biti okrivljen (studentkinja, 22 godine, odgovor: „ne slažem se”).

Ispitanica: Mislim da sudstvo treba da bude nezavisno od vlasti. Zato što ako, ovaj... je u sklopu vlasti onda dolazi do, dolazi do ovaj... opet nekib zloupotreba i sličnih stvari. To znači da vlast može da utiče na sudstvo, a to ne bi trebalo.

B. F: A kada možemo reći da sudstvo služi vlasti? Kako to možemo da uočimo?

Ispitanica: Pa u suštini ako se donose neke presude i korist vlasti, u korist ljudi koji su na vlasti (studentkinja, 24 godine, odgovor: „ne slažem se”).

Ispitanik: Da. Pa valjda sudstvo treba da bude nezavisno. Znači da je odvojeno od vlasti.

B. F: A reci mi kada možemo reći da sudstvo služi vlasti? Kako možemo da uočimo to? Za tebe? Kako ti to vidiš?

Ispitanik: Pa ne znam, možda je najlakše objasniti na nekim konkretnim primerima za ovih par meseci.

B. F: Slobodno reci.

Ispitanik: Pa ne znam, Stefanović, pa suđenje. Pa ekspresno je dobio NIN. Pa apelacioni sud je to vratio. Nekako iz svih primera oko toga i sve ono šta čini vlast mislim da je to dobar primer gde možeš da vidiš da sudstvo služi vlasti. Saramala sada, nekako mi je to dobar primer. Pa ne znam Rodoljub Šabić je dobio poziv na sud zato što je tražio neke papire prema Zakonu o dostupnosti informacija od javnog značaja. A ovi koji su trebali da budu tuženi, gradonačelnik i još neki... postupak je tu stao. Moralo je da se reši. Prijave građana, sve ono. I sto tako nekib primera gde vidiš da tužilaštvo služi vlasti. Pa onda onaj izbor tužilaca treba da ide na neki drugačiji način. Politika bira tužioce, pa svako ima nekog putera na glavi. Svako nekom duguje pa onda dođe na naplatu (sanitarno-ekološki tehničar, 35 godina, odgovor: „u potpunosti se ne slažem”).

Ispitanica: Pa znate šta, ako služi vlasti onda će vlast da postavi svoje sudije i sve... i radi šta

boće. Osudi koga boće i šta mu padne na pamet. Je l' tako? I osudi koga god boće. Zato sad ovaj član 23 sad što smo otvorili, on mora da se menja. Znaš, imaš stari ustav i sada mora da se promeni taj ustav. To je jako opasno. To je... e to je najopasnije za jednu državu.

B. F: Sada mi recite, kada možemo reći da sudstvo služi vlasti? Kada to možemo da uočimo? Po čemu to vidimo?

*Ispitanica: Kada je jednopartijski sistem, kao sada. Evo, pa sve se pokazalo. O čemu pričamo mi. Ima časnih sudija, ne mogu da kažem. Ali, unesu mu strah, mora da presudi onako kako mu je rečeno. Mene čudi i ovo za Stefanovića, prvo su presudili u njegovu korist, pa posle vidiš šta su okrenuli. Ali ova žena je časna. Ali trpi posledice žena. Trebalo je da uđe u ustavni sud, da bude sudija, skinuli su je i gotovo. E, al' zato je Evropska unija sada rekla član 23, otvorićemo ga, ali morate da sredite sudstvo. Pogledaj ti, po deset, dvanaest godina teraju. Pa onda za one vojnike što su se jadni kao navodno ubili. Ono ubili decu. Mislim strašno, o čemu pričamo. Ti ne znam dete sklopi kako god boćeš, ali sudstvo je... sudstvo je nula kod nas. E tako, u svim sferama. **(penzionerka, 67 godina, odgovor: „ne slažem se“).***

Međutim, čini nam se da su zanimljiviji iskazi koji ukazuju na izvesnu zbunjenost ili nedovoljnu upoznatost sa principima podele vlasti i nezavisnosti sudstva.

Ispitanik: Znaš kako vlast... Hteo sam da ti kažem vlast... standardno, ono školski primer, vlast je ta koja treba da ti dođe, da donese zakone, zakoni mora da se poštuju i sud mora da ih sprovodi. To je to. U tom kontekstu, da. Služi vlasti, vlast. Znaš kako da ti kažem u nekoj višoj varijanti. Ne sad da služi vlasti da ovaj zgazi dete kolima i da ne robija, brate. Zašto? Zato što tata ima televiziju pa će da posluži vlasti. Jebeš vlast. Izvini. Znaš.

B. F: OK, OK, dobro. E sad reci kada možemo reći da sudstvo služi vlasti i po čemu se to vidi?

Ispitanik: Evo sada sam ti rekao. Kada postoje zakoni vlast je što bi rekao Dušan Silni 'ni po babu ni po stričevima'.

112

B. F: Znači kada vlast poštuje zakone, kada iz izvršava...

Ispitanik: Tako je brate. Zakon je zakon. Poštuješ ustav. Ovaj naš ne poštuje ustav ni ništa... najviši pravni akt. Svi brate mrče sve kako misle da treba i to je to. Meni nije logično da neko diluje drugu i izade posle 15 godina, a neko ubije čoveka i izade posle 5. Mislim, ajde mi objasni. Brate, to s tumači tako kome kako odgovara (tehničar u javnom preduzeću, 33 godine, odgovor: „slažem se”).

Ispitanik: Samo me zanima u kojem smislu u krajnjoj liniji? Ako gledamo, mislim... sudstvo u krajnjoj liniji mora da služi vlasti... na prvu bi rekao u potpunosti se slažem. Jedan.

B. F: Aha, da se slažeš.

Ispitanik: Zato što sudstvo treba da radi za državu, to jest sa državom. Za nju, za narod i za svoju zemlju. U globalu mislim, kao narod i kao zemlju.

B. F: Dobro, ali šta ti je dilema? Ja sam razumeo da imaš neku dilemu.

Ispitanik: Pa u krajnjoj liniji mora da služi vlasti. Vlasti kao vlasti koja je... trenutno...

B. F: Znači kada se kaže vlast misli se na... dakle, da li bi se razlikovao odgovor kada bi shvatio na jedan...

Ispitanik: OK, shvatio sam. U tom slučaju se ne slažem. Zato što mislim...

B. F: Ne slažeš se. Ne, meni je važno ovo, dakle, slobodno mi reci, zato što mi je stvarno važno zbog istraživanja. Je l' si shvatio na dva načina ovaj pojam vlasti?

113

Ispitanik: Da, da...

B. F: Shvatio si vlast u...

Ispitanik: Vlast u smislu kao predsednik, premijer... to ko je na vlasti. Na prvu sam shvatio... da l' nisam pročitao ili se nisam...

B. F: Ne, ne slobodno reci...

Ispitanik: Shvatio sam kao državu, narod. U ovom slučaju kao vlasti mislim da ne treba da služi, jer treba da služi narodu i državi. Nikako vlasti.

B. F: Dobro. Znači sad kada smo razjasnili, onda ti je odgovor... koji broj?

Ispitanik: Broj četiri.

B. F: A ovo prvobitno si shvatio kao celu državu zapravo. Je l' tako?

Ispitanik: Da.

B. F: Dobro. E sada sa ovim odgovorom pod četiri... kako si razumeo i pojasni mi odgovor ako ti je tako lakše.

Ispitanik: Smatram da sudstvo ne treba da bude sluga vlasti, nego treba da bude sluga narodu i državi, celokupno. I da se bori za svoju... u ovom slučaju svoju državu. Da probleme koje ne može da reši može da reši... da stane iza svog naroda u nekom da kažem inostranstvu. U smislu nekom višem sudu. Ali treba da služi svom narodu i da rešava probleme naroda kada dođe do toga. U najkraćem i najboljem mogućem roku. Nikako vlasti i nikako da ide sa njima u smislu da vlast može da radi šta hoće, da je pokrivaaju i da rade za nju.

B. F: Drugo, hoću da te pitam, mada se već delom odgovorio. Kada možemo reći da sudstvo služi vlasti? Kako to možemo odo uočimo?

Ispitanik: Pa možemo da uočimo tako što vlast koja... ne bitno da li su ministri ili vlast kao vlast pravi problem. Bilo kakve vrste. Utaje poreza, krađa para, čega god u smislu vlasti. Sud zatvara oči pred tim i da jednostavno ne osudi tog nekog ko je trenutno na vlasti. Nego ih vlast... vlast ima da kažem svije neke... kako da se izrazim, neke svoje...

B. F: Pulene?

Ispitanik: Pa, ne pulene... boću da kažem ima svoj mandat koji iskorišćuje tako kako iskorišćuje. Da mu sud ne može ništa (šef prodaje u porodičnom mikropreduzeću, 25 godina, odgovor: „ne slažem se“).

Zanimljiv je primer ispitanice koja otvoreno ističe da joj nije jasan koncept nezavisnog sudstva. Za nju bi tako ustrojeno sudstvo predstavljalo instituciju nad kojom građani zapravo ne bi imali (bilo kakvu) kontrolu. Ovaj primer nam ukazuje da se mora vrlo pažljivo pristupati analizama javnog mnjenja. Odnos javnost (ma kakav on bio) prema određenim institucijama i mogućim promenama ne sme se uzimati 'zdravo za gotovo'.⁶

115

Ispitanica: Ja mislim dva. Baš sam o tome razmišljala pošto sam čula da uopšte... da vlast je kao posebna, ovaj, samostalna...

B. F: E sada ćeš mi to reći. Dakle, kako si ti razumela ovaj iskaz. Ako je odgovor dva?

Ispitanica: Da, da.

B. F: Kako si ti razumela?

Ispitanica: Meni je prosto čudno da sudstvo ne ide u ovaj... nekako uz ono... da nema veze sa vlašću, da je posebno nešto. Mislim ne znam, kako.

⁶ Ipak, svesni smo da je u pitanju samo jedan odgovor. Svako uopštavanje, bez dodatne empirijske evidencije, bilo bi rizično i bez osnova.

B. F: Zašto je čudno?

Ispitanica: Pa nešto mi nejasno, s obzirom da sudstvo, ovaj... ne znam... bitno mi je mnogo i da ono upravo rešava te neke probleme. Ne znam, svašta nešto, te nepravilnosti, ovo-ono, a da bude nezavisno da može da radi šta boće. Ne znam, ja tako gledam. Da može da radi šta boće.

B. F: Misliš da ne bi trebalo da bude nezavisno? To misliš?

Ispitanica: Pa to mislim.

B. F: Da ne bi trebalo?

Ispitanica: Ne bi. Ne znam zašto je. Mislim ot-kud uopšte ta ideja da bude... kako, samostalno? Ne znam.

116

B. F: A zašto misliš da je to loše?

Ispitanica: Pa ne znam, nekako mi je to... zato što mi je bitno i za ljude i za sve. I uopšte sudstvo gledam kao ispravljanje nekib nepravilnosti, uopšte u svemu. Od najmanje neke stvari do najkrupnije. Ali, baš da bude samostalno i da nema nikakvu kontrolu. Treba da ima neku kontrolu vlasti...

B. F: Ti samostalnost povezuješ sa odsustvom kontrole? Na to misliš? Znači da onda...

Ispitanica: Da (nezaposlena, 56 godina, odgovor: „slazem se“).

Iako se iskaz direktno odnosi na relaciju vlasti i sudstva, jedan deo ispitanika/ca je u svojim odgovorima isticao probleme koji nisu u uskoj i neposrednoj vezi sa njihovim razumevanjem uloge (izvršne) vlasti. Tako se ističe sporost rada sudova, korupcija, plaćanje visokih taksi kako bi se ostvarila određena prava putem sudova, neefikasnost penitencijarnih ustanova itd.

Ispitanik: Meni nije logično da neko diluje drugu i izađe posle 15 godina, a neko ubije čoveka i izađe posle 5. Mislím, ajde mi objasni. Brate, to se tumači tako kome kako odgovara. Treba da se dogodi neki monstrum, debil čovek, umobolan čovek. Zamisli siluje, zatrpa dete u nekoj njiči da bi bio osuđen na 40 godina. Sud zna, znaš. Mislím jednostavno, brate ti sve to i suđenja i ovo i ono. I sud i osuda na kraju krajeva i kazna i sve to, deluju bre pedagoški, razumeš. Ne na frajera koji je napravio. Pazi, činjenica je ti kada osudiš čoveka... na primer, ja imam par drugara koji su bili u zatvoru, ležali za ovo, za ono, nebitno. Ti bre udeš kao, pod nazodnicima, jajara i secikesa ti izađeš bre... tamo upoznaš giliptere i ozbiljne kriminalce. Izađeš pet puta gori, znaš. Ne postoji, ne postoji... to su priče kazneno-popravni... šta se tu popravlja? Ništa. On uđe, on je izašao još gori. Jednostavno sud treba da ima preventivno... razumeš. U kontekstu sada je osudio tebe za nešto što si uradio, razumeš. Ti si ubio čoveka, ti si ubio čoveka, ti si napolju za pet godina. Gde to ima? To u Kolumbiji nema, znaš (tehničar u javnom preduzeću, 33 godine, odgovor: „slažem se”)

Ispitanica: Ali imala sam čak neke lične, ja lično neki problem sa sudstvom i tebi je jasno... i to protiv države negde... mislim... prosto, ti negde shvatiš da ne samo da služi vlasti, nego da... ne samo da sudstvo radi u korist vlasti, odnosno da donosi odluke u njihovom korist. Već da prosto tebi stalno stavlja neke namete. Da ti više kao običan građanin ne možeš da podneseš neku prijavu sudsku a da pritom nemaš gomilu novca da im platiš sve to. I da ako dobiješ u svoju korist oni će ti to vratiti, ali ti, znači, moraš da imaš. Ti ako tužiš za određenu sumu ti moraš da imaš par hiljada eura da to platiš i ako znaš već da ćeš dobiti sudski proces i da će ti to biti vraćeno. Ti kao običan građanin... izvini otkud tebi tolike pare. Znači, prosto si ti već negde uslovljen kao običan građanin da znaš da sudstvo služi vlasti. Da je najbolje ne ulaziti uopšte ni u kakve procese, jer ćeš ti tu izvući deblji kraj, odnosno i ako na kraju nešto dobiješ ti moraš da budeš dobro ekonomski potkovan. Tako da mislim da sudstvo koristi uglavnom i služi uglavnom bogatom narodu ove zemlje. Jer oni mogu sebi to da priušte.

118

B. F: Da li ima još neki primer na kojem vidimo, osim plaćanja da kažem velikih taksi i uopšte velikog novca za procese?

Ispitanica: Mislim vidimo po tome da prosto niko ko je... ne znam, ko god je tužio državu nije dobio. Mislim, ja ne znam za sada neki slučaj gde... toliko se, ne znam, prljavštine provlači po novinama. Pa čujemo da je ovaj tužio, pa znaš, prosto ne vidiš da je tu neko, kao... ne znam, ubistva dece, ne znam imamo toliko ubica i si-

lovatelja... danas. Prosto ne vidiš i da se u tom zakonu nešto menja i da ne postoje te neke rigorozne kazne. Ne postoji ništa što tebi... ti kao građanin se ne osećaš sigurnim u ovom društvu jer sudstvo ne radi prosto kako treba. Da li zarad vlasti ili zarad čega, prosto ne znam (**poslovna sekretarica, 46 godina, odgovor: „ne slažem se“**).

*Ispitanica: Ono koliko sam ja dotakla u životu sudstvo, posle smrti roditelja, to su ove stvari koje sam morala da sređujem da bi ugasila mamine račune [...] To je ovo kako sam ja došla do sudstva i svega i moram da priznam da jeste ovako. A zašto ću Vam sve to reći. Kada je došlo do onoga, kada se sve to prozुकlo kroz Srbiju, za Bosnu, pa srećna sam što sam u Republici Srpskoj, pa sam mogla tu još da radim. Da je to negde dalje... negde ne možete ni lično, morate peko advokata. Treba za to imati lovu. Nismo mi baš neki 'lovatori'. I to sve lova... nije to ništa, sve nešto sto, dvesta evra. Sto, dvesta evra a moj muž prima četiristo evra platu [smeh]. Mislim to je plata. O čemu pričamo, za mene su to neke pare, ja na drugačiji način gledam na novac [...] (**nezaposlena, 55 godina, odgovor: „ne slažem se“**).*

119

Zaključak

Ispitanici/ce su imali nedoumice u pogledu razumevanja pojma 'vlast' te su zahtevali dodatna razjašnjenja ili men-

jali svoje prvobitne odgovore na Likertovoj skali. Neretko su pojašnjavali kakav odnos između vlasti i sudstva jeste i kakav bi trebalo da bude, navodeći da bi sudstvo trebalo da poštuje zakone. Poslednje posebno važi za ispitanike/ce koji su saglasni sa iskazom (i ispitanika koji je zauzeo 'neutralnu poziciju' („niti se slažem, niti se ne slažem“)). Bez obzira na navedene nejasnoće i kontradiktornosti većina ispitanika/ca nije tvrdila da iskaz nije jasan. Termin 'vlast' je obično bio 'definisan' kao izvršna vlast.

Zanimljivo je da su se gotovo svi ispitanici/ce ograničili na krivičnopravnu materiju bez gotovo referisanja na druge funkcije sudstva u razvijanju (očuvanju) demokratskog poretka i pravne države. Sudstvo se nije percipiralo kao jedna od grana vlasti koja bi predstavljala mehanizam kontrole izvršne i zakonodavne vlasti po Monteskejevom modelu. Na primer, ulogu Ustavnog suda niko od ispitanika/ca nije ni spominjao. Pritom, većina ispitanika/ca je bila veoma kritički nastrojena i prema ulozi sudstva i prema ulozi izvršne vlasti. Koliko je takva ideja političke kontrole izvršne vlasti od strane sudstva odsutna vidi se i po tome što određen broj ispitanika/ca nema problem sa 'spajanjem' sudske i izvršne vlasti ukoliko bi poslednja bila u službi građana ('naroda'). U analizama rada najznačajnijih institucija pravne države i vladavine prava (ne nužno akademskim) često se polazi od pretpostavljenog konsenzusa o tome kako bi one trebalo da izgledaju. Podrazumevani 'minimum' na kojem se temelje liberalne i parlamentarne demokratije uzima se 'zdravo za gotovo'. Međutim, u takvim razmatranjima neretko se zaboravlja da za jedan deo populacije (ovde nećemo pokušavati da odredimo koliki deo je u pitanju jer nam naši podaci to 'ne dozvoljavaju') ne deli znanja, shvatanja i vrednosti koje se postavljaju kao podrazumevane ili fundamentalne. Podela na tri grane vlasti koje bi se međusobno kontrolisale nije u političkom vidokrugu čak i onih ispitanika/ca koji

bi mogli upravo u tome pronaći zgodan osnov za dodatno utemeljenje svoje argumentacije. Uzorak na kojem je sprovedeno kvalitativno istraživanje je skroman, stoga su dalja istraživanja u ovom pravcu neophodna.

Literatura

Anderson, Amy, Nichols, Elizabeth, Pressley, Kimberly (2002), „Usability testing and cognitive interviewing to support economic forms development for the 2002 economic census“, u Stuart Pursey, Jocelyn Tourigny, Patricia Whitridge *Proceedings of the Statistics Canada Symposium 2001 – Achieving Data Quality in a Statistical Agency: A Methodological Perspective*, Ottawa : Statistics Canada.

Blair, Johnny, Presser, Stanley (1993), „Survey procedures for conducting cognitive interviews to pretest questionnaires: A review of theory and practice“, u *Proceedings of the ASA Section on Survey Research Methods*, Alexandria, VA: American Statistical Association.

Cannell, Charles, Oksenberg, Loia, Kalton, Graham, Bischooping, Katherine, Fowler, Floyd (1989), *New Techniques for Pretesting Survey Questions*. Ann Arbor: Survey Research Center.

121

DeMaio, Theresa, Mathiowetz, Nancy, Rothgeb, Jennifer, Beach, Mary Ellen, Durant, Sharon (1993), *Protocol for Pretesting Demographic Surveys at the Census Bureau*. Washington, DC: U.S. Bureau of the Census.

Ericsson, Anders, Simon, Herbert (1980), „Verbal Reports as Data“. *Psychological Review*, 87 (3), str. 215–251.

Fajgelj, Stanislav (2010), *Metode istraživanja ponašanja*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.

Filipović, Božidar (2018), „O privatizaciji i privatnom vlasništvu – kvalitativni i kvantitativni pristup problemu vrednosne orijentacije“, u Jelena Pešić, Vera Backović i Anđelka Mirkov (ur.) *Srbija u uslovima globalne krize neoliberalnog oblika kapitalističke regulacije*, Beograd: Filozofski fakultet – Institut za sociološka istraživanja, str. 243–263.

Geisen, Emily, Bergstrom, Jennifer (2017), *Usability Testing for Survey Research*. Cambridge: Elsevier.

Jabine, Thomas, Straf, Miron, Tanur, Judith, Tourangeaur, Roger (1984), *Cognitive Aspects of Survey Methodology: Building a Bridge Between Disciplines*. Washington, DC: National Academy Press.

Otete institucije u Srbiji

Jobe, Jared, Mingay, David (1989). „Cognitive Research Improves Questionnaires“, *American Journal of Public Health*, **79(8)**, str. 1053–1055.

Miller, Kristen, Willson, Stephanie, Chepp, Valerie, Padilla, Jose Luis (2014). *Cognitive Interviewing Methodology*. Hoboken: John Wiley and Sons.

Monteskje, Šarl (2011). *O duhu zakona*. Zavod za udžbenike, Beograd

Pešić, Jelena (2016). *Vrednosne orijentacije u postsocijalističkim društvima Srbije i Hrvatske* [doktorska disertacija], Beograd: Filozofski fakultet.

Petrović, Irena. (2013). „Promene vrednosnih orijentacija srednje klase u periodu post-socijalističke transformacije u Srbiji“. *Sociologija*, **55 (3)**, str. 375–374. doi:10.2298/SOC1303375P

Presser, Stanley, Rothgeb, Jennifer, Couper, Mick, Lessler, Judith, Martin, Elizabeth, Martin, Jean, Singer, Eleanor (2004). *Methods for Testing and Evaluating Survey Questionnaires*. Hoboken: Wiley.

Willis, Gordon (2015). *Analysis of The Cognitive Interview in Questionnaire Design*. Oxford: Oxford University Press.